

MATO MOJAŠ
Dubrovnik

Lumbardani u svom zavičaju i dalekom svijetu

Mjesto Lumbarda nalazi se na istočnom dijelu otoka Korčule, najjužnijeg otoka u srednjedalmatinskom arhipelagu. Smješteno na najistočnijem dijelu otoka u uvalicama i na stranama blago strmih uzvišenja, između uvala Prvižal i Biližal po svom položaju i prirodnim oblicima pruža divnu sliku koju je stvarala priroda i čovječja ruka. Oko Lumbarde nalaze se zaravni i terasasti predjeli crvenkastog i žutkastog pijeska na kojima izvanredno uspijeva vinova loza. Vapnenaste strane poluotočica i uzvišenja prikriva mediteransko raslinstvo, a obradive površine ispunjava najviše vinova loza, maslina i smokva. Okolica Lumbarde pruža također izvanredne prirodne ljepote s poluotokom Ražnjije, uvalom Pržina i uzvisinom Za Vrhom s južne strane, te brežuljkom Glavica i nizom uvalica i predjela šumovitog obalskog područja na istočnoj strani, uz more, do grada Korčule.

Ovo područje zbog podneblja, pjeskovitih uvala, sredozemne klime i zgodnog prirodnog položaja nalazeći se na ulazu u Pelješki kanal na kojem se nizaju manji i veći šumoviti otoci, od najstarijih vremena privlačilo je razne osvajače, kao što ih je privlačilo i čitav otok Korčula. U IV stoljeću prije naše ere u Lumbardi osnivaju Grci svoju koloniju koja postaje glavno središte na otoku Korčuli. Na osnovu natpisa i arheoloških nalaza doznaje se da su ova koloniju osnovali Isejci, Grci s otoka Visa, gdje su kolonisti dobili zemljište, tu stanovali i obrađivali zemlju a tokom vremena podigli utvrđeno naselje koje je održavalo trgovačke veze sa centrima grčkih kolonija na Mediteranu. U drugoj polovini III stoljeća prije naše ere Iliri osvajaju i naseljavaju otok Korčulu, a koncem istog stoljeća dolazi pod vlast Rimljana koji zbog gusarenja kažnjavaju i iskorijenjavaju ilirsko stanovništvo a naseljavaju rimske koloniste. U prvoj polovini IX stoljeća Neretvani naseljavaju otok Korčulu. U toku daljeg historijskog puta u srednjem i novom vijeku Lumbarda je doživljavala isto ono što i otok Korčula. Osvajanjem Korčule od strane Mlečana stanovništvo se povećavalo, a najveće naseljavanje uslijedilo je u XIII stoljeću. Prodiranjem Turaka na Balkanski poluotok stanovništvo se povećavalo naseljavanjem izbjeglica s područja Dalmacije, po dozvoli Mlečana na pojedine predjele otoka Korčule, među koje spada i područje Lumbarde.

Glavno zanimanje Lumbardana stoljećima je bilo vinogradarstvo, ribarstvo maslinarstvo i klesarstvo. U prošlom

stoljeću godine 1850. Lumbarda je brojila 577 stanovnika, ali se stanovništvo naglo povećavalo u drugoj polovini stoljeća razvojem vinogradarstva i ribarstva. Tako godine 1880. živi 831 stanovnik, a 1900. povećava se brojno stanje stanovništva na 1197.

Pogodno zemljište za uzgajanje vinove loze obratilo je pažnju Lumbardana na podizanje vinograda i na radove oko unapređenje vinogradarstva. Poznato vino »grk« tražilo se i proizvodnja je postajala sve veća boljom obradom i podizanjem novih vinograda. Cijene vinu bile su povoljne osobito za vrijeme izvoza vina iz Dalmacije u Italiju, gdje je proizvodnja vina bila niska uslijed pojave bolesti luga na vinogradima. Izvoz je rastao do 1857. godine. Od tada je počeo opadati jer širokom upotrebom sumpora kao zaštitnog sredstva protiv luga spriječavalo se širenje bolesti i vinogradi su se oporavljali. U periodu velikog izvoza vina narod je dobro živio i unapređivao svoje gospodarstvo. Okolica Lumbarde zelenila se prekrasnim vinogradima, ali ih nije mimoišla pojava bolesti luga, ili kako je narod zvao nedača ili mača. Vinogradi su počeli opadati i davali su slabe prihode kao općenito u čitavoj Dalmaciji. Ondašnje vlasti nijesu pružale nikakvu pomoć stanovništvu koje je trpjelo od velikih godišnjih šteta. Nije bilo savjeta, sredstava i potrebnih uputstava za sprovođenje zaštitnih mjera, već je svako domaćinstvo bilo prepušteno samom sebi, pa su mnoge obitelji ekonomski stradale i dolazile u težak položaj. Upotreba sumpora kasno je došla do primjene jer su viadale i razne predrasude. Osjetljive sorte s tankom kožom, većinom bijele vrste, a na glasu po kvaliteti vina uklonjene su. Najviše su stradali vinogradi na brežuljkastim predjelima koji su bili okrenuti jugu i nalazili se blizu mora. Isčezavanjem luga, koji je harao vinograde nekoliko godina, ponovno su se vinogradi počeli oporavljati i obnavljati. Međutim, u slabo rodnim godinama u mnogim domaćinstvima zavladao su vrlo loše ekonomske prilike koje su ih prisiljavale da traže izlazak iz nastale krize. Neki su se prihvaćali bilo kojih poslova izvan mjesta, a neki su ne našavši zaposlenja odlazili u iseljeničtvo.

Bolest zvana lug pojavila se u Francuskoj 1845., a šireći se naglo zahvatila je Italiju i u Dalmaciji se pojavila 1852. Ovo je imalo velike posljedice za život stanovništva. Od toga je zavisio u početku i razvoj, kada je bolest vladala u drugim zemljama, a kasnije ekonomsko propadanje, kada je zahvatila vinograde našeg područja.

Lumbarda — pogled na mjesto i luku sa pješčanom plažom

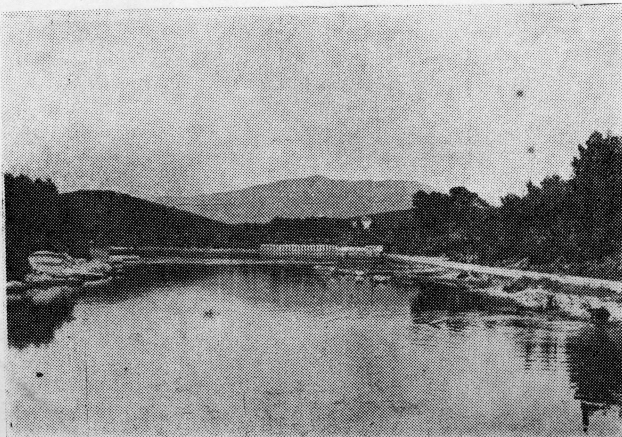
Poslije ovog vala bolesti, koja je zahvatila i nemilosrdno oštetila vinogradarstvo, nastao je period ponovnog rada i nastojanja da se vinogradi obnove i živjelo se u nadi da će biti bolje, da će se povratiti sretno godine kada su vinogradi dobro rađali i cijene vinu bile visoke. I zaista stanje se sve više poboljšavalo. Godine 1868. pojavila se u Francuskoj nova bolest filoksera koja je u roku od pet godina uništavala skoro sve vinograde. Nastao je opet, poslije deset godina, izvoz naših vina koja su bila poznata i na glasu po svojim kvalitetima. Namjesto u Italiju izvozilo se sada u Francusku. Vino se dobro plaćalo, a mogle su se izvoziti neograničene količine. To potiče stanovništvo na ponovno obnavljanje vinograda. Krče se kamenjari, uništava makija, stvaraju se terasaste površine i zasađuju vinovom lozom. Vinogradi se podižu čak na obradivim površinama. Oranice pretvaraju se u vinograde, a dijelom sijeku se masline da bi se dobile površine za podizanje novih vinograda. Popravlja se ekonomsko stanje poljoprivrednika i zaboravljaju se »teške godine«. Izvoz raste, ali u jeku izvoza pojavljuje se bolest peronospora 1886. na Korčuli. Ona zadaje udarac vinogradarstvu dok se nije pronašlo sredstvo, tj. prskanje loze rastvorom modre galice. Poslije izvoza vina u Francusku od 1870. do 1890. prelazi izvoz vina u Mađarsku zbog uništenja vinograda od filoksera. Međutim poznatom klauzulom po kojoj je Italija dobila povlastice za izvoz vina u zemlje Austro-Ugarske monarhije, pojavila su se ta vina i na našim tržištima što je velikim omjerom smanjivalo cijenu vina dalmatinskih poljoprivrednika. Ne samo to nego je bilo teško naći tržište, a životne prilike zahtijevale su da se vino prodava i po najnižim cijenama. Uslijed toga nastalo je nezadovoljstvo i ekonomski bezizlazno stanje. Vinogradi su se zanemarivali i uslijedilo je nazadovanje vinogradarstva. Ljudi su se zaduživali u nadi da će biti bolje, a i morali su jer su ih osnovne životne potrebe natjeravale da se zadužuju. Mnogi članovi domaćinstva tražili su zaradu koju u ondašnjim prilikama u našoj zemlji nijesu mogli naći, pa su se teška srca odlučivali da idu u daleke prekomorske zemlje u namjeri da se tamo zaposle i dođu do životnih mogućnosti. Tako pojedinačno i grupno iseljavali su Lumbardani s ostalim Korčulanima i Dalmatincima i u borbi za zaradu prihvaćali su se i najtežih poslova, pa i u vrlo lošim klimatskim i drugim prilikama. Pomalo su počele stizati i novčane pošiljke svojoj rodbini koje su bile namijenjene za isplatu dugova, ili za kupovinu najosnovnijih živežnih namirnica. Prolazilo je vrijeme koje je donijelo još veću nevolju stanovništvu. Godine 1894. pojavila se filoksera u Dalmaciji koja se širila i potpuno uništavala vinograde. Zavlado je strah i na Korčuli i zaista ljudi su se imali čega bojati. Filoksera je zahvatila otok Korčulu, kao i druge krajeve Dalmacije, i uništila vinograde. Lijepo terasaste strane uzvišenja, koje su se zelenile, pretvorene su brzo u pustoš. U domaćinstvima je zavladalo očajničko stanje. Kako se izvući iz teških ekonomskih prilika? Tko će im pomoći? Gdje će što zaraditi? Posla je nemoguće bilo naći jer nije bilo javnih radova, industrije ni drugih mogućnosti. Zemlja je stala skućena pod tuđim gospodarima. Drugog izlaza nije bilo nego masovno iseljavati u daleke krajeve širom svijeta po primjeru prvih iseljenika koji su ih na nekim mjestima prihvaćali, davali savjete, upućivali im novčane pomoći za putne troškove i bili pri ruci oko zaposlenja u novoj

zemlji itd. Širili su se talasi iseljeničkih grupa širom svijeta. Kretali su se brodovi puni naših iseljenika koji su silom prilika odlazili na radove u druge zemlje da tamo nađu izvore zarade i da svoje fizičke i umne sposobnosti dađu kao prilog na izgradnji tih zemalja, kada im nije bilo omogućeno u ondašnjim prilikama u rođenoj svojoj zemlji. Ovamo ostajali su tužni članovi porodica, stare majke i očevi, žene i djeca, misleći na svoje najmilije i nestrpljivo očekujući prve i druge vijesti, pisma i pošiljke. Koliko radosti i veselja, kada se sazna da je stiglo pismo, a kolika je pažnja i znatiželja obuzimala svakoga dok se pismo čitalo. Raslo je raspoloženje kada se čitajući saznavalo za njihov život, rad i zdravlje, a još k tome izbijala je radost s primljenim novcem s kojim će kupiti brašno i ostalo što je u kući nedostajalo a bilo od osnovne životne potrebe. Od primljenog iznosa trebalo je odijeliti nešto i dati na račun ranijeg dugovanja. Svojom zaradom iseljenici su isplaćivali dugove pa se nakon neke ušteđevine vraćali u svoj rođeni kraj. Neki su opet, uslijed nastalih otežavajućih ekonomskih prilika, odlazili i dolazili. Mnogi su se snalazili i stalno nastanili u novoj domovini, kupili zemljište, zgradili kuće i prilazili raznim poslovima, a njihovi potomci u povoljnijim prilikama sticali znanja i sposobnosti za odabrana zanimanja.

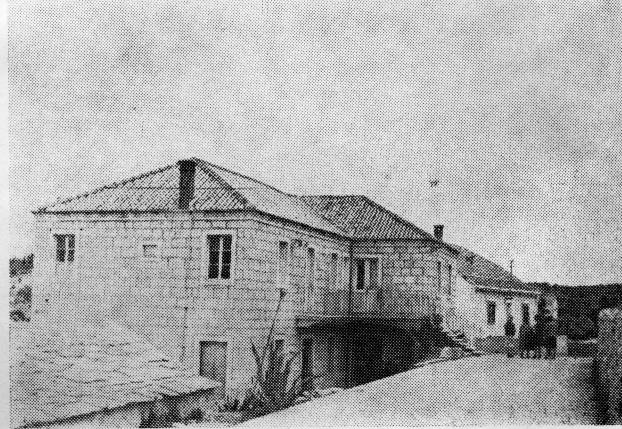
Iz Lumbarde iselilo je i stalno se nastanilo u drugim zemljama 364 iseljenika, od kojih je 27 umro. Od ukupno 337 iseljenika iz Lumbarde, koliko ih danas živi izvan zavičaja, najviše ih ima u Sjedinjenim Američkim Državama, svega 127 od kojih u San Franciscu 40, Oaklandu 41, New Yorku 21. U New Zealandu živi 112 Lumbardana, u Australiji 37, Argentini 33, Kanadi 15, Hobokenu 10 itd. Velik je broj njihovih potomaka koji svi govore jezikom svojih očeva i s ponosom ističu svoje jugoslavensko prijeklo.

Iako su Lumbardani iseljavali većinom kao poljoprivrednici u borbi za zaposlenje morali su se prihvaćati bilo kojih poslova. Oni koji su dolazili u New Zealand radili su najviše na kopanju smole kauri, a kasnije neki su prešli u Australiju na kopanje zlata. U toku životne borbe mijenjali su zaposlenja prema prilikama i uslovima života i mnogi su se usavršavali u raznim poslovima i strukama. Tako ih danas ima raznih zanimanja: pekara, manualnih radnika, slastičara, poštara, konobara, tehničara, kuhara, krojača, stolara, ličilaca, mehaničara, zidara, brijača, mesara, klesara, trgovaca, ribara, brodograditelja, šofer, željezničara, namještelnika, poljoprivrednika, fabričkih radnika, gostioničara, a žene su većinom domaćice. Lumbardanin Ivo Batišić, u početku kao radnik, postao je advokat koji je u društvu s prof. George P. Noyes preveo Vojnovićevu Trilogiju. Kada su se u San Franciscu sjedinile novine »Narodni glasnik« (osnovan 1905.) i »Srpski glasnik« (osnovan 1908.) u »Jugoslavensko-amerikanski glasnik« prvi urednik bio je Ivo Batišić.

Lumbardani, kao i iseljenici ostalih krajeva, neprekidno su pomagali svoj rodni kraj i mislili o njemu. Stalno su održavali veze s rodbinom, prijateljima i znancima. Mnogi su bili članovi iseljeničkih organizacija, radili na razvijanju rodoljubivih osjećaja i na održavanju veza sa svojom Starom domovinom. Od prvih dana Lumbardani u Oakianduu udružuju se i osnivaju klub »Lumbarda« iako je u tom mjestu, koje spada u red naših iseljeničkih najstarijih naselja, postojalo više naših iseljeničkih organizacija i klubova: »Mljet«,

Predio između Lumbarde i Korčule

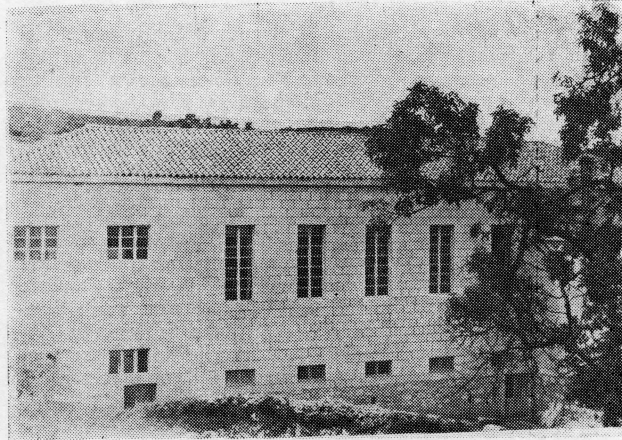
Osnovna škola u Lumbardi

»Korčula« i dr. Pomagali su izdavanje novina »Sloboda« (od 1910. do 1914.), »Narod« (od 1912. do 1935.), »Nova generacija« (1933. god.). Svuda gdje su se nalazili Lumbardani s ponosom su i s velikom ljubavlju prema svom Starom kraju i domovini pomagali moralno i materijalno narodno-oslobodilačku borbu naših naroda. Poslije rata pomoć je također dolazila do izražaja na obnovi i izgradnji svog rodnog mjesta Lumbarde, a učestvovali su u širim akcijama za pomoć Jugoslaviji. Saznavši za akcije prigodom gradnje doma kulture i velikog rezervoara za vodu u Lombardi s puno znanja i raspoloženja pridružili su se akcijama stanovništva u svom rodnom mjestu. Svi iseljenici Lumbardani u New Zealandu organizuju dogovor i šalju 3052 newzelandskih lira za gradnju doma kulture. Akciju svojih mještana pomažu i iseljenici Lumbardani nastanjeni u Oaklandu i San Franciscu koji se organiziraju i šalju 456 dolara za gradnju rezervoara za vodu i 1000 dolara za Dom kulture, a iseljenici nastanjeni u Hobokenu New Josi upućuju 10 dolara za istu svrhu.

Za razliku od prije rata Lumbarde se razvila kao malo privlačno mjesto, koje sve više privlači turiste i stvara uslove perspektivnog razvitka. Godine 1953. brojila je 1235 stanovnika, a 1961. 321 domaćinstvo sa 1142 stanovnika. Lijep asfaltirani put koji prolazi kroz šumovite predjele, pored maslinika, obnovljenih vinograda na američkoj podlozi, orgada i uvalica, omogućuje ugodne izlete i šetnje stanovništva i turista sa širokog područja Lumbarde i Kočule. Dolaskom u Lombardu pogled nam se usmjeruje na veliku zgradu Doma kulture i na zgradu Osnovne osmogodišnje škole. Mjesto raspolaže centrom za kulturno-prosvjetni i zabavni život mladih i starijih osoba, a osmogodišnje školovanje u svom mjestu omogućuje đacima da steknu temeljito i osnovno obrazovanje za daljnje napredovanje, tj. u srednjim i stručnim školama, na izučavanje raznih zanata, ili ako ostaju na svom imanju raspolažu s većim znanjem za njihov praktičan rad i život, nego li im je ranije školovanje omogućavalo. Uzduž Lumbarde uz more izgrađen je put koji je znatno doprinio uljepšavanju mjesta. Uslovi za razvoj poljoprivrede i ribarstva su također povoljni i doprinose razvoju turizma. Od ukupno 1064 hektara površine zauzimaju vrtovi i oranice 72 hektara, voćnjaci 215, vinogradi 104, pašnjaci 200, šumsko zemljište 408, a neplodnog zemljišta je svega 65 hektara. Pored vinogradarstva i maslinarstva, kao glavne grane zanimanja stanovništva, ribarstvo je ostalo iz prošlosti također

kao važno zanimanje stanovništva jer oko Lumbarde nalazi se nekoliko lovišta, osobito u uvali Pržina i oko otočića Planjak. Priličan broj ljudi ranije je radio u obližnjim kamenolomima na preradbi kamena. Danas u kamenolomima sve je manje zaposlenih i mali je broj mještana koji se bave klesarstvom, ali zato je više zaposlenih u brodogradilištu u Korčuli i na drugim poslovima što je omogućio poslijeratni privredni razvoj zemlje uopće. Na poslove odlaze prevoznim sredstvima.

Iseljenici koji dolaze na viđenje, u goste, raduju se napretku svog mjesta i naše zemlje. Oni se ugodno osjećaju kod svoje rodbine i prijatelja pa su im dani ispunjeni raspoloženjem, raznim uspomjenama i zanimljivim razgovorima. Žele mnogo saznati i vidjeti pa za vrijeme boravka većinom odlaze na izlete u obližnju i daljnju okolicu i putuju širom domovine. Na povratku u novu domovinu nalazeći se ponovno u krugu svojih zemljaka i potomaka, prijatelja i poznanika pričaju s oduševljenjem o svojim utiscima i doživljajima, o svemu što su čuli i vidjeli. Sve im to stvara ugodan osjećaj sreće i zadovoljstva, a kod ostalih želju da posjete svoj rodni Stari kraj — Jugoslaviju.

Prosvjetni dom u Lombardi